

«Вульгаризацією була спроба режисера Акімова представити принца Гамлета як спритного пройдисвіта (у театрі ім. Вахтангова), який вигадав усю історію з привидами, котрий замість тіні говорив гробовим голосом з допомогою глечика...»

(Сергій Дінамов у кн.: «Зарубіжна література», 1960).

ФЛЕЙТА ГАМЛЕТА

Урок-дослідження з вивчення інтерпретацій образу принца Датського на світовій сцені

8 клас

Вивчення драматичних творів на уроках зарубіжної літератури має певні труднощі як для учнів, так і вчителя. Ці твори важко сприймати, тому що в них відсутні описи, авторські характеристики, коментарі подій та вчинків героїв. Читаючи п'єсу, учень залишається вічна-віч з діалогами, монологами, ремарками, за допомогою яких повинен зрозуміти характер персонажів, їхні стосунки та конфлікти. Ця робота вимагає творчої уяви, емоційності сприйняття, аналітичних навичок. Великою допомогою при вивченні драматургії може стати звернення до мистецтва театру, для якого власне й створюються ці твори. Поєднання мистецтва художнього слова з режисерсько-акторською інтерпретацією п'єси — це шлях, який допоможе відчутти та уявити змістову багатозначність та естетичну спрямованість твору.

Твори У.Шекспіра — це ідеальний варіант для здійснення саме такого шляху вивчення драматургії в школі. Філософська та емоційна глибина шекспірівських шедеврів має величезну кількість театральних, поетичних, музичних версій, введення яких у шкільний урок створить атмосферу пошуку, творчого дослідження тексту драматичних творів.

Тема уроку: Образ Гамлета у світовій драматургії

Епіграф: «Мета театру віддавна й досі була й с — тримати дзеркало перед природою, показуючи чесноті її власне лице, і підлоті — її власний вигляд, і кожному часові — його відбиток і особливості».

У.Шекспір «Гамлет», 3 дія, 2 сцена

Мета уроку: методом дослідження тексту трагедії з'ясувати, чому образ головного героя має велику кількість трактувань; навчати вдумливого читання поетичних монологів, вкладаючи в інтонацію розуміння характеру героя; розвивати емоційні та логіко-аналітичні можливості учнів; викликати бажання зрозуміти гамлетівські питання, відшукати відповіді на них.

Обладнання: портрети акторів, що грали Гамлета у різні часи, звукозапис увертюри П. Чайковського «Гамлет».

Тип уроку: урок-дослідження

Структура уроку:

1. Вступне слово вчителя з уведенням проблемних питань.

2. Розповідь про театральні постанови «Гамлета» різних часів.

3. Дослідження окремих актів дій п'єси відповідно до тієї сценічної версії, про яку розповідав учитель:

бесіда;

самостійна робота над завданнями;

виразне читання монологів.

4. Заключне слово вчителя.

5. Домашнє завдання.

Матеріали до уроку

Майже чотири століття трагедія У.Шекспіра «Гамлет» слугує людству дзеркалом, у якому кожна епоха бачить своє неповторне обличчя. Щоразу зображення змінюється, відбиваючи дух і характер свого покоління. Важко сьогодні уявити, як сприй-

няли трагедію її перші глядачі, що прийшли на прем'єру до шекспірівського театру «Глобус» на початку XVII століття. Але можна припустити, що й у ті далекі часи вже була зрозумілою глибина та вічність питань, які поставив перед людством Гамлет:

Що мудріше — самозаглиблення чи боротьба?

Чи варто скорятися долі?

Що вище — кохання чи обов'язок?

Чи повинні добро та краса бути озброєними?

Чи треба мислити, діяти, жити, якщо попереду на нас чекає смерть?

Гамлетівські питання нікого не можуть залишити байдужим, бо кожен, хто народжений із розумом та талантом, носить їх у своєму серці, шукаючи відповіді і не знаходячи їх. Безліч відповідей — це безліч трактувань образу Гамлета, якими керує мінливий час, що дарує людству віру в романтичну ілюзію, але частіше — кидаючи у пастку нездоланих обставин.

Наприкінці XVIII століття Гамлета сприймали як романтичного героя. Німецький поет Й.-В. Гете порівнював принца Датського із дубом, посадженим у коштовну посудину, призначення якої — пестити лише ніжні квіти. Воля Гамлета скута постійними ваганнями та роздумами, як коріння дуба — маленьким посудом. Він слабкий, щоб помститися за батька та покарати злодіїв. Велика справа йому не під силу, тому що зусилля витрачаються на духовні страждання, які не завжди можуть врятувати від недосконалості світу, від зла, що оточує. Саме таким зіграв Гамлета видатний англійський актор XIX століття Генрі Ірвінг (1864, 1854). Самотній і витончений герой Ірвінга розгубився, його думка постійно шукає виходу зі скрутною ситуації. Вбивство батька, якого юнак палко кохав, вимагає помсти, рішучих дій, але горде і чисте серце ще не вмів боротися.

О.Одарич. Гамлет. 1999.

Дослідження

І дії п'єси

Запитання та завдання:

У яких монологів і сценах трагедії ви відчуваєте постійні вагання

Гамлета, його нерішучість?

Вчинки чи роздуми переважають на початку драми?

Прочитайте перший монолог Гамлета, в якому автор підкреслив розгубленість героя, його біль через недосконалість світу, який побудований на підступності та лицемірстві:

Коли б ця плоть моя, міцна занадто, Розтала, зникла, скапала росаю! Чому творець заборонив нам віку Собі вкорочувати? Боже, Боже! Яке нікчемне, марне й недолуге Все, що на світі діється. Тьху! Тьху! Немов город неполютий, де густо Бувають бур'яни. Саме огидне Його заповонило! Як це сталося?

Переклад Г.Кочура

Доведіть словами з монологу, що Гамлет не хоче жити, діяти, боротися, він кличе смерть.

Які події змінюють його наміри?

Яке гасло Гамлет обирає після зустрічі з приви́дом? Що воно значить для нього?

Як ви гадаєте, чи обрав Гамлет свій шлях у першій дії?

Прочитайте монолог принца Датського з різними інтонаціями: спочатку підкресливши розгубленість і нерішучість героя, а потім — його обурення та готовність до помсти:

Небесні сили! Земле! Що згадати Ще треба? Пекло? Тихше, тихше, серце! Напружтесь, м'язи, не втрачайте сили, Тримайтеся. Не забуватиме тебе? Так, любий привиде, аж поки пам'ять Іще жива в збентеженій цій скрипці! Не забуватиме? Всі записи безглузді Зітру з таблиці пам'яті своєї...

Чи має текст шекспірівської трагедії підстави для інших прочитань?

Початок ХХ століття розвіяв романтичні сподівання людства. Світ вступив у смугу світових і гро-

мадянських війн, тому трактування п'єси У. Шекспіра цього часу було зумовлено всесвітніми катастрофами, позбавлення від яких чекав не окремий герой, а все людство. Новий Гамлет був бунтівником, що кинув виклик нездоланним обставинам, він готовий боротися зі своїми напасниками і словом, і зброєю. Саме таким грали Гамлета англійський актор Лоренс Олів'є (1937) та російський Михайло Чехов у 1924 році. Сучасники відзначали, що актори додавали своєму героєві більше сили та енергії, ніж їх існує у творі Шекспіра. Гамлет першої половини ХХ століття був сповнений бажання помститися за смерть батька, підступність володарів, зраду матері. У трактуваннях режисерів та акторів принц Ельсінору ставав народним месником, борцем за краще життя, якого так чекало у цей час людство.

Дослідження 3 дії п'єси

Запитання та завдання:

Вважається, що монолог Гамлета «Бути чи не бути...» — центральний у трагедії. Що саме вкладали у поняття «бути» актори, котрі грали Гамлета-борця?

Прочитайте монолог, підкресливши рішучість героя, його прагнення боротьби.

Як ви розумісте останні рядки монологу: Блідою барвою вкривас думка, І збочує величний намір кожен, Імення вчинку траплячи...

Які вчинки Гамлета у 3 дії слід вважати справжніми? Для чого принц Датський удавав із себе божевільного?

Чому Гамлет не вбив свого головного ворога — короля Клавдія, коли той молився? Це прояв нерішучості чи благородства?

Як ви гадаєте, ця сцена — аргумент на захист романтичної версії у трактуванні образу Гамлета чи версії Гамлета-борця? До речі, режисер кінофільму за твором Шекспіра Г.Козинцев виключив цю сцену зі сценарію. Чому?

Чи кохав Гамлет Офелію? Доведіть свою думку.

Як на це питання відповів у своєму вірші російський поет О.Блок, котрий у юнацтві теж грав цю роль, підкреслюючи ліризм та глибоку чутливість природи свого героя.

(Читання вірша О.Блока «Я — Гамлет...»)

Вірш О.Блока називають монологом Гамлета, який не дописав Шекспір. У якому місці трагедії ви би його розташували?

Московський театр на Таганці за часів тоталітаризму був осередком духовної свободи. Комуністичний режим 70-х років був схожий на шекспірівську Данію-в'язницю, де панувало «нахабство влади, суди неправі, зневажена любов». Режисер театру Юрій Любімов у постановці «Гамлета» підкреслив мотив боротьби людини проти духовного поневолення. Гамлет боровся не стільки зброєю, скільки силою власного духу. Цю складну роль зіграв Володимир Висоцький — співуча совість країни. Гамлет, у джинсах, із гітарою, став втіленням свободи. Гамлет Висоцького — це людина, яка не дала зробити із себе іграшку, яка не скорилася владі, силі, загальноприйнятним правилам. Висоцький віддав своєму героєві власне призначення поета-бунтівника: словом нищити грати.

Дослідження тексту трагедії

Запитання та завдання:

Чим обумовлена поява у таганському театрі но-

вого персонажа — хлопчика-флейтиста, якого немає у Шекспіра?

Знайдіть сцену п'єси, де йдеться про цей музичний інструмент.

Що символізує гамлетівська флейта?

О.Одарич. Хлопчик із флейтою. 1999.

У фіналі трагедії живим залишається лише Горацио. Як ви розумієте його призначення:

*... про страшні, смертельні дії,
Про злочини нечувані, мерзенні,
Про хитрощі, про ненавмисні вбивства
І, зрештою, про заміри підступні,
Які призводця принесли загибель.
Я розповім це.*

Як ви гадаєте, що робив у цей час хлопчик-флейтист?

Що саме, за версією постанови Любімова-Вищого, може врятувати світ Ельсінору?

Зовсім протилежну інтерпретацію шекспірівсь-

кої трагедії запропонував наприкінці ХХ століття шведський режисер Інгмар Бергман. У своїй постанові видатний майстер не намагався зберегти дух часів Шекспіра, навпаки — він змішує прикмети давнини та сучасності, створюючи трагедію кінця другого тисячоліття, що завершується не ударами рапір, а тріском автоматів Фортінбраса, які розстрілюють увесь світ.

Гамлет Бергмана — це холодна людина, для якої існує лише одна пристрасть — театр. Він не син, не коханець, не наречений, він — режисер. Звичка до зла, підступності, зради зробила з Гамлета відчуженого постановника власної драми. Він придивляється тільки до внутрішнього видовища, яке сам зретикував, прислухається до музики, яка звучить у нього всередині. Фінал постановки не залишає жодної надії на врятування світу. Якщо театр Ю.Любімова знаходив сили, що спроможні врятувати світ — мистецтво, культуру, красу, то у Бергмана під автоматами гинуть і Горацио, і янгол-флейтист. Апокаліпсис знищує світ разом з усіма питаннями, проблемами, конфліктами.

Дослідження тексту трагедії

Запитання та завдання:

Які сцени п'єси та монологи Гамлета зумовили трактування Бергмана? Коли принц демонструє свої режисерські здібності?

Чому монолог Гамлета «Що він Гекубі, що йому Гекуба?» став центральним у постанові шведського режисера?

Як ви розумієте фразу з монолога Гамлета:

*І хоч убивство язика не має,
Воно озветься, навіть і без слів...*

Чи згодні ви з думкою, що світ шекспірівських героїв заслуговує лише автоматної черги?

Театр У.Шекспіра — це дзеркало сподівань і розчарувань людства. Розуміння трагедії головного героя за чотири століття пройшло величезний шлях від розгубленого юнака до Гамлета-автора апокаліпсису. Наприкінці ХХ століття режисери побачили у творі перемогу сили над красою — автомату над флейтою. Але це не остання версія, і будемо сподіватися, що початок нового століття подарує нам оптимістичні трактування вічно юного шекспірівського твору.

Домашнє завдання: Написати сценарій кліпу до монологу Гамлета, тобто запропонувати музичне, ігрове оздоблення до поетичних рядків.

О.В. ОРЛОВА,
кандидат філологічних наук
Полтава

ДЕКОРАЦІЇ ЗАМІСТЬ ТУРНІРІВ

Лицарський життєвий устрій почав занепадати ще у ХІІІ столітті. Проте, чим старішою виявляється ідея, тим активніше бажання її носіїв обрядитися в пишні костюми. Втративши колишню доцільність, лицарська свідомість ще довго еволюціонує у більш придатні форми співіснування з часом. Участь у боях дедалі частіше поступається турнірам і тим яскравим, принадливим декораціям, якими обставляється поєдинок. Власне, спрацьовує традиційна лицарська зарозумілість. Проте з часом суперників вабить ритуальність дій і незвичайний антураж, який їх супроводжує. Посвяти, статути орденів, гасла, герби... Іхня строката суміш набуває своєрідних форм і ритмів, утворює стильову єдність.

Особливу увагу приділяють етикету. З часом ця тенденція стане однією з провідних у побуті європейських вельмож. Змагання з підкресленої шанобливості перетворюються на піднесені вистави. Умовляння гостя посидіти подовше, з'їсти

найсмачніший шматочок або першим висловити свою думку з будь-якого приводу, в свою чергу, передбачають ввічливу відмову протилежної сторони, після чого ритуал повторюється знову.

Епоха лицарства вимагає демонстрації почуттів. Тож навіть на початку ХVІІІ ст. при дворах розігрувалися «трагедійні видовища», приводом для яких слугували тяжкі епізоди з життя королівської родини. Галасливі придворні демонстрували своє горе, напоказ стогнали, ридали, навіть гарчали, висловлюючи свої почуття.

Зрозуміло, що й сама аристократія, і простий народ відчували протиприродність такої поведінки. Але тогочасна дійсність була надто суворою і грубою. Саме тому люди вдавалися до таких дій, прагнули прикрасити й урізноманітнити життя.

Л. НЕСУЛЯ